

מבט על, גיליון 874, 6 בדצמבר 2016

תובנות ולקחים מגל השרפות ברמת הביטחון הלאומי

מאיר אלרן

גל השריפות – 1773 במספר – שהתרחש ב-22-26 בנובמבר 2016 ברחבי הארץ, עקב תנאי מזג אוויר קיצוני (חום, יובש ורוחות), צריך למקד את תשומת הלב הציבורית ואת זו של מקבלי ההחלטות בסיכון הקיים באסונות מהטבע בכלל ובאלה הנגרמות עקב דליקות נרחבות באזורים פתוחים (בשונה מדליקות של מבנים) בפרט. זו תופעה כלל עולמית מתרחבת והולכת, נוכח שינויי האקלים הגלובלי המואצים. לצורך ההקשר נציין כי מנתוני נציבות הכבאות וההצלה התרחשו בישראל ב-2014 וב-2015 יותר מ-28,000 מקרי שרפה בשטחים פתוחים בכל שנה. בשנה זו נהרגו בישראל תשעה אנשים עקב שריפות (בהשוואה ל-17 ב-2014, 18 ב-2013 ו-23 ב-2012). ממוצע ההרוגים בישראל בשנה משרפות הינו נמוך מאד בהשוואה עולמית: 0.11 הרוגים ל-100,000 תושבים (למשל בהשוואה לכ-1.4 ביוון, 1.2 בארצות הברית ו-0.5 בהולנד).

למרות המספר הנמוך של נפגעים, ראוי שנושא אירועי הדליקה הרבים שהתרחשו בסוף נובמבר – גם ללא קשר לשאלה בדבר חלקן של הצתות מכוונות בכלל המקרים – יעורר דיון ציבורי ויביא לחשיבה מחודשת ולקבלת החלטות מערכתיות אשר ליכולותיה של מדינת ישראל להתמודד בהצלחה עם אסונות המוניים, גם מהטבע. לצורך זה יוצגו להלן כמה תובנות מרכזיות, גם על רקע לקחים ממדינות אחרות.

אסונות מהטבע עלולים לגבות מחירים גבוהים מאד. ישראל זכתה לא לחוות בעשורים האחרונים אסונות קשים מהטבע. האסון הקשה האחרון ארע בה ב-11 יולי 1927, כאשר רעידת אדמה גרמה ליותר מ-300 הרוגים ולנזקים נלווים קשים מאד. הערכות רשמיות מעודכנות צופות אלפי הרוגים כאשר תתרחש בישראל רעידת אדמה בעוצמה דומה. והנה, למרות שישראל מצויה במוקד של פוטנציאל מובהק לרעש אדמה חזק, רמת המוכנות המערכתית שלה לאירוע מסוג זה ולאלה העלולים לבוא בעקבותיו, כמו צונאמי, הינה נמוכה. רמה זו נמוכה במיוחד בהשוואה למודעות ולרמת המוכנות לאירועים ביטחוניים חריגים, שאכן תדירותם גבוהה בהרבה אך נזקם הצפוי נמוך יחסית. יודגש כי בחלק מההכנות לתרחישי חירום ביטחוניים בישראל יש גם משום מענה לתרחישים של אירועים מהטבע, הגם שאלה מחייבים התמקצעות והיערכות ייחודית, וזו עדיין חסרה כאן.

יש להיערך גם למקרי קיצון בלתי צפויים. גל השריפות שאירע באחרונה מדגיש את הצורך בהיערכות מקדימה לתרחישים מגוונים ושונים מאלה שנחוו בעבר. קביעה זו תקפה גם בקשר לאסונות מידי אדם, כמו עימותים ביטחוניים המאיימים על החזית האזרחית מעת לעת והזוכים עקב כך לתשומת לב רבה יחסית, וגם בהקשר לאסונות מהטבע, בשל פגיעתם הפוטנציאלית הקשה. טמון כאן קושי ניכר, הן תודעתי והן תקציבי, הקשור בהתמקדות של מקבלי ההחלטות בתרחישים מוכרים, בעיקר ביטחוניים. ניתוח מושכל ומדורג של תרחישי קיצון, גם אם הם נתפסים כנדירים, ובחינה מדוקדקת ומושכלת של מענים הולמים להתמודדות מאוזנת מול היותר צפויים ביניהם, הינם הכרחיים לשם בניית מוכנות ראויה.

יש להיערך לתרחיש רב-זירתי ורב-מוקדי במקביל. כפי שהתרחש בעת גל השריפות וגם כפי שאירע בעשור האחרון באירועים ביטחוניים, מוקדי הפגיעה והנזק עלולים להיפרס על פני אתרים שונים ומרוחקים יחסית. בגל השריפות האחרון פרצו רוב הדליקות בטור, דבר שאפשר העתקת כוחות ומאמצים מזירה לזירה. בתנאים של שריפות רבות במקביל, וודאי לאורך זמן, תתחייב הקצאה גדולה יותר של כוחות מיומנים וציוד ייעודי הולם. בהקשר זה יהיה נכון להקים מערך מילואים של לוחמי האש, שיאפשר הפעלה גמישה ומתמשכת של הכוח. צורך זה יהיה יותר אקוטי ככל שחומרתם, היקפם ומשכם של תרחישי הייחוס תהיה קיצונית יותר. באירוע הדליקות

האחרון גויסו לצורך המענה הרב-מוקדי כוחות תגובה מ-14 מדינות. אופציה זו אינה זמינה בתרחישים ביטחוניים, שבהם ישראל תתייצב כנראה לבדה מול האתגר.

מקצועיות ושיתוף פעולה רוחבי הינם מפתח להתמודדות מוצלחת עם אסונות המוניים. חולשות בתחומים האלה אפיינו את המכשלות העיקריות שנרשמו באירוע השריפה הגדולה בכרמל (2010), שבה מצאו את מותם 44 בני אדם. בשלושה תחומים חשובים הסתמן הפעם שיפור ניכר: האחד – מערך כיבוי האש עובר מהפיכה של ממש, ארגונית, תפעולית והצטיידותית, שעדיין לא הסתיימה; השני – השתפרו התיאום ושיתוף הפעולה בין הגורמים המגיבים בכלל ובין המשטרה לבין גורמי הכיבוי בפרט; והשלישי – מנגנון ההסתייעות בגופי כיבוי בינלאומיים אפשר הרחבה ניכרת של היכולות למתן מענה גמיש. ההתקדמות החשובה בתחומים אלה מחייבת שימור ופיתוח נוסף, כדי להתמודד עם אתגרים עתידיים, מסוכנים וממושכים הרבה יותר.

פינוי אזרחים מבתיים הוא מהלך סבוך המחייב היערכות מקדימה קפדנית. בשיא גל השריפות פונו מבתיים כמה עשרות אלפי תושבים. מעטים מהם עשו שימוש באתרי הפינוי שנפתחו עבורם ורובם מצאו פתרונות זמניים, לא ממוסדים. מבחינה זו, הפינוי במקרה האחרון אינו אמור לשמש דוגמה שתאפשר הפקת לקחים מערכתיים ישימים לתרחישים עתידיים, שעלולים לחייב פינוי נרחב הרבה יותר ומתן פתרונות מורכבים לאוכלוסייה שתפונה לאורך זמן. אכן, טוב שהנושא עלה לאחרונה על סדר היום של הגורמים האחראים. עם זאת, לא נראה שקיים מענה ממלכתי ומקומי מספק לכל הרכיבים של סוגיה רגישה זו בכלל, ולנושא הפינוי של אוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים בפרט.

מערך השיקום מצוי עדיין במבחן. מוערך כי כמה מאות מבנים נהרסו כליל או ניזוקו בדליקות. עמידה באתגר הפיזי הכספי והשיקום המהיר והמלא של המבנים, כך שיאפשרו חזרה של התושבים לבתיים, ישמש אמת מידה לנכונותה ויכולתה של הממשלה להתמודד עם סוגיה זו. הניסיון בעבר, גם בעולם הרחב, מצביע על כשלים חמורים המעכבים את תהליכי הפיזי והשיקום. מן הראוי שהרשויות יעשו את המאמץ הנדרש, גם לפני משורת הדין, כדי לסיים את הפרשה הזו בזריזות האפשרית ועם פגיעה מינימאלית בתושבים שניזוקו. העובדה שמדובר במספרים לא גדולים תסייע במימוש אפשרות זו.

הצתות הן חלק בלתי נפרד מדליקות. בישראל, נכון לשנתיים האחרונות, כשליש מהדליקות בשטחים פתוחים הוגדרו בעקבות חקירה כמקרי הצתה. זו גם התמונה הרווחת במדינות אחרות. באוסטרליה, מוכת הדליקות בשטחים פתוחים, למשל, כשליש עד מחצית משריפות בשנה ממוצעת מקורן בהצתה מכוונת: 13 אחוזים במובהק ו-37 אחוזים מהמקרים כחשודים ככאלה. הצתת דליקות יכולה לנבוע משורה ארוכה של גורמים, כשאחד מהם יכול להיות על רקע פוליטי/לאומי זדוני – תופעה המכונה "טרור פירומאני" (pyro-terrorism). בספרות המקצועית נמצא כי במפת הטרור הגלובלי, למעלה מחמישה אחוזים מהתקיפות הן הצתות מכוונות. מוקדם עדין להעריך כמה מתוך מאות הדליקות בגל האחרון אירעו על רקע לאומני עויין ומה היו המניעים והמאפיינים של המבצעים. בעבר הוכרו מציתים בזדון משני צדי המתרס – יהודים וערבים. ברור שיש להיערך לצמצום התופעה, הן בנקיטת אמצעי מניעה והן באמצעות ענישה. אבל היערכות זו צריכה לבטא הכרה בכך שההצתה אינה טקטיקת הפעולה העיקרית של הטרור האנטי-ישראלי, וכי הצתה, כנראה גם הפעם, אינה הסיבה העיקרית לשריפות שפרצו בשטחים פתוחים.

בסיכום, גל השריפות האחרון אמור לשמש "מודל" – אמנם מוגבל בחומרתו – המאפשר תהליך של למידה מערכתית. שריפות בשטחים פתוחים צפויות להיות נוכחות יותר ויותר גם בישראל. בעבר כבר הוכח כי ישראל יודעת ללמוד וליישם לקחים אם הגורמים המוסמכים ימקדו את תשומת הלב בהפקת לקחים אופרטיביים כבסיס להיערכות למקרים חריפים יותר, כולל בחינה של תרחישי קיצון, תהיה ישראל מוכנה טוב יותר להתמודדות עתידית עם אסונות המוניים, מהטבע ומידי אדם.